

Kokkuvõte

On suur õnn, et EIÕK-ga on loodud nii tõhusalt toimiv ja vajalik kaitsemehhanism, nagu seda on Euroopa Inimõiguste Kohus, ja et selle kohtu tegevust on konstruktiivselt reformitud nii EIÕK protokollide¹ kui ka valitsusvaheliste konverentside deklaratsioonidega. Samuti on väga tähtis, et Eesti põhiseaduse koostamisel on EIÕK olnud otsustav eeskuju ning Eesti seadusandja, täitevvõim ja eeskätt kohtuvõim on valdavalt hästi ning asjakohaselt arvestanud Euroopa Inimõiguste Kohtu praktikat, sealhulgas muus kui oma riiki puudutavates asjades.

Euroopa Inimõiguste Kohtu tähtsust on võimatu ülehinnata nii Euroopa südametunnistusena kui ka mõnes mõttes Euroopa konstitutsioonikohtuna. Ta on väga hästi täitnud oma rolli EIÕK-ga sätestatud õiguste edasiarendajana, vaadeldes seda konventsiooni kui elavat instrumenti ning samal ajal arvestades üleeuroopalikke suundumusi, aga ka subsidiaarsuse, riikide kaalutlusruumi ja proportsionaalsuse põhimõtet. Seejuures jääb ta absoluutsete õiguste, õigusriigi ja demokraatia kaitsel kõikumatuks.

On ääretult vajalik, et Eesti tavakodanikud ning esmajoones siin õiguse loojad, kohaldajad ja mõistjad oleksid EIÕK ja Euroopa Inimõiguste Kohtu praktikaga hästi kursis. Samal ajal tuleb arvestada, et see kohus ei ole ei esimene ega viimane kohtuaste.

Euroopa Inimõiguste Kohtu koosseisus on igast Euroopa Nõukogu 47 riigist, kes kõik on ka EIÕK osalisriigid, üks kohtunik, kes on sõltumatu ja erapooletu ning valitakse Euroopa Nõukogu Parlamentaarsel Assambleel üheksaks aastaks tagasivalimise õigusega. Kohtu koosseisu on püütud kujundada, arvestades igati kõige rangemaid kvaliteedi ja sõltumatuse kriteeriume. Peale selle on kohtu töö ülesehitus loogiline, alustades ainuisikuliselt otsustavast üksikkohtunikust ja kolmeliikmelistest komiteedest kuni seitsmeliikmeliste kodade ja suurkojani välja.

Ilmselt vastuvõetamatutele kaebustele püüab Euroopa Inimõiguste Kohus anda vastuse kiiresti, samas siiski mingigi põhjendusega. Samuti püüab ta lahendada korduvaid kaebusi väljakujunenud kohtupraktika ja juhtotsuste abil selleks, et keskenduda selle kohtu välja kujundatud, põhjendatud ja korrapäraselt

läbivaadatavat prioriseerimispoliitikat järgides kõige tähtsamatele kohtuasjadele.

Euroopa Inimõiguste Kohtu töö nurgakivi on EIÕK loojate geniaalne väljamõeldis, individuaalkaebus, ja jääb selleks. Peale selle suhtub kohus täie tõsidusega riikidevahelistesse kaebustesse nagu ka suhteliselt uudsesse laiendatud arvamuse andmise pädevusse, mis toetab võrdlevõiguslike uurimuste ja ülemkohtute võrgustiku kõrval märkimisväärselt Euroopa Inimõiguste Kohtu ja EIÕK osalisriikide kohtute dialoogi.

Euroopa Inimõiguste Kohus suhtleb korrapäraselt EIÕK osalisriikide kohtute, valitsuste esindajate, valitsusväliste organisatsioonide ja kaebajaid esindavate advokaatide ühendustega, tutvustades neile oma värsket kohtupraktikat ning täiendusi oma kohtumenetluses.

Euroopa Inimõiguste Kohtus pole vähetähtis ka juriskonsulti roll. Kohtulahendid on hästi struktureeritud ja üldiselt ladusalt loetavad, samuti teevad nii Euroopa Inimõiguste Kohtu kui ka liikmesriikide asutused (välisministeerium, teadusasutused) väga palju selleks, et edastada objektiivset ja kättesaadavat infot Euroopa Inimõiguste Kohtu olulisimate lahendite kohta (teabelehed nii teema kui ka riigi kaupa, EIÕK artikleid puudutava praktika käsiraamatud jne).

Üksikkohtuniku ja kolmeliikmelise komitee ning vastuvõetamatuks tunnistatud asjade lahendid pole edasikaevatavad. Seitsmeliikmelise koja lahendi võib seevastu edasi kaevata suurkotta, mille otsus on lõplik. Siiski on iga sisulise otsuse tegemisel vähemusse jäänud kohtunikel võimalus avaldada eriarvamust. Suurkoja kolleegiumi, kes otsustab, kas edasikaebuse korral asi võtta suurkoja menetlusse, otsustused on läbipaistvad ja järgivad väljakujunenud põhimõtteid.

Kohus ei ole olnud kitsi kirjutama peale üksikmeetmete (erandjuhtudel kahju hüvitamise kõrval ka koguni näiteks ametisse ennistamine, kinnipidamisest vabastamine) riikidele ette ka üldmeetmeid selle kohta, kuidas edaspidigi vältida EIÕK rikkumist. Kohtu jaoks on tähtis nii moraalne kui ka materiaalne õiglus ning selles arvestab ta horisontaalmõju ja avalikku huvi.

Euroopa Inimõiguste Kohus on aidanud Euroopa Nõukogu ministrite komiteed otsuste täitmise tagamisel, sh avaldades ministrite komitee taotlusel arvamust kohtu enda varasema otsuse täitmise kohta, austades ühtlasi võimude lahusust.

Muidugi on ka Euroopa Inimõiguste Kohtul omad puudused: kuigi EIK-i jaoks on väga oluline, et Euroopa Nõukogu liikmesriigid kohaldaksid laitmatult EIÕK artiklis 6 sätestatud põhimõtet õiglasele õigusemõistmisele ja tagaksid, et kohtuasjade lahendamine nende kohtuteks toimuks mõistliku aja jooksul, ei pea EIK ise kahjuks sugugi alati sellest põhimõttest kinni ja nii võivad kohtuasjad olla väga kaua EIK-i menetluses, mistõttu võib juhtuda, et näiteks kaebaja kaotab vahepeal elu või on võimalik kaebajat aidata ainult materiaalse hüvitise väljamõistmisega, sest näiteks tööle ennistamiseks, juurdepääsuks õppeasutusele jms on asja pika arutamise tõttu juba lootusetult hilja. Samuti venivad sageli riikidevahelised vaidlused. Muidugi on EIK teinud kõik võimaliku, arvestades suurt töökoormust ja asjade jääki, et olukorda vähegi leevendada: tõhustanud WECL kolmeliikmelise kohtunikuga komiteed, kiirendanud üksikkohtuniku tööd, võtnud vastu sarnaste asjade reguleerimiseks juhtotsuseid, prioriseerinud kaebusi, et menetleda esmajärjekorras näiteks kaebusi, mille puhul on kaalul elu või lapse parimad huvid jne. Samas ei pruugi kõigile meeldida ka Euroopa Inimõiguste Kohtu kohatine eklektilisus: kohtupraktika on sageli eluvõõras või siis konkreetse kaasuse põhine, mitte üldistav, riigisisestel kohtunikel võib olla raskusi selle mõistmisega või ei loeta sealt välja konkreetseid juhiseid, millest kohtunikul edaspidistel otsustamistel kasu oleks ja mida Euroopa Inimõiguste Kohtu kaliibriga kohtult oodatakse. Kohati on praktika vastuoluline ja ei pruugi olla alati ka Euroopa Inimõiguste Kohtu sektsioonide vahel ühtlustatud ning kui kohtupraktikat muudetakse, ei pruugi seda teadvustada.

Mõned pole rahul sellega, et Euroopa Inimõiguste Kohus paneb liiga suurt rõhku subsidiaarsuse põhimõttele ega julge mõnikord võtta selliseid seisukohti, mis viiksid teravate vastuseisudeni liikmesriikidega, otsides lahjasid kompromisse. Teistele võib seevastu EIK kohtupraktika, kus leitakse, et Euroopas on konsensus sellistes küsimustes, mis traditsiooniliselt olid tihedalt seotud konkreetse riigi kultuuri ja tavadega, tunduda liiga kaugele ulatuvana. Ka on räägitud nn topeltstandarditest nagu kohtleks Euroopa Inimõiguste Kohus teatud riike, kellel on kalduvus rohkem inimõigusi rikkuda, karmimalt kui teisi, vastandatud on näiteks Ida ja Läänt. Kahtlemata nõrgestavad teatud konfliktid osade riikide seadusandjate ja kõrgemate kohtutega Euroopa Inimõiguste Kohtu autoriteeti ning tööd, eriti kui EIÕK osalisriigi seadusandja ja konstitutsioonikohus teadlikult ja tahtlikult Euroopa Inimõiguste Kohtu otsust ignoreerivad.

Üks on aga kindel, Euroopa Inimõiguste Kohus on inimõiguste alal õiguspoliitika kujundaja, ent eelkõige EIÕK kohaldaja ja tõlgendaja. Seejuures peab ta oluliseks

rahvusvahelise õigusega ühtlustatud käsitlemist, jälgides, et ka sellised inimõiguste kaitsesse tõsiselt suhtuvad organisatsioonid nagu Euroopa Liit vastaksid oma inimõiguste kaitse tagamise tasemelt vähemalt EIÕK miinimumstandarditele. EIÕK osalisriikide ülesandeks on koostöös Euroopa Inimõiguste Kohtuga tagada selle teemal kõikide, nii juristide kui ka tsiviilühiskonna harimine ja Euroopa õiguskultuuri kultiveerimine. Euroopa Inimõiguste Kohus on ja jääb Euroopa südametunnistuseks

- [1](#)Eeskätt EIÕK protokollid nr 11, 14–16.